

GÓP Ý VỀ KẾ HOẠCH BIÊN SOẠN KHUNG TIÊU ĐỀ ĐỂ MỤC TIẾNG VIỆT

ThS. DƯƠNG THÚY HƯƠNG
PGĐ Thư viện ĐH Khoa học Tự Nhiên
ĐHQG TP. HCM

Trong nhiều thập niên qua, các thư viện trên thế giới đã tiến hành chuẩn hóa biểu ghi thư tịch, đặc biệt là biểu ghi mục lục. Ngày nay sự chuẩn hóa gần như là trên phạm vi toàn cầu. Hầu hết các kho tin không lồ và những cơ sở dữ liệu quan trọng trên thế giới đều tuân theo những chuẩn chung. Sự cần thiết phải liên kết để chia sẻ nguồn lực thông tin khiến cho tất cả các thư viện và trung tâm thông tin trên thế giới đã thực hiện điều này một cách tự giác và từ đó hình thành một tiến trình chuẩn hóa. Ngành thông tin – thư viện nước ta cũng đang tích cực hòa nhập vào tiến trình chuẩn hóa này, cán bộ thư viện ngày càng quen thuộc với MARC 21, Khung phân loại Dewey, Quy tắc biên mục Anh-Mỹ ấn bản lần hai 1998 có sửa đổi (AACR2), điều dễ hiểu vì các tài liệu này đã có ấn bản bằng tiếng Việt. Tuy nhiên, trong nghiệp vụ thư viện chúng ta vẫn còn một khía cạnh quan trọng là “*Biên mục đề mục*” cho tài liệu đang còn gặp nhiều khó khăn vì thiếu công cụ hỗ trợ.

Để phục vụ người sử dụng truy cập theo chủ đề thì cán bộ biên mục ngoài việc phân loại để xếp tài liệu theo môn loại, còn phải định chủ đề để có một điểm truy cập theo chủ đề trong hệ thống tra cứu tài liệu.

Một cách tổng quát công việc định chủ đề bao gồm:

1. Ấn định vài từ khóa tự do theo kinh nghiệm và hiểu biết về nội dung tài liệu của mình cho tài liệu đó. Đây được xem như là một gợi ý cho độc giả về chủ đề của tài liệu đó. Từ khóa loại này được gọi là Từ khóa đề tài (Subject Keyword). Cách làm này khá dễ dàng và nhanh chóng, thường được dùng để phân tích tạp chí và chỉ mục loại thông tin tư liệu (bài báo, kỷ yếu hội nghị, báo cáo khoa học, vv...). Tuy nhiên cũng có người sử dụng để biên mục sách;
2. Chọn từ khóa dựa vào một Từ điển từ chuẩn (Thesaurus). Trong trường hợp này Từ khóa được gọi là Từ chuẩn và là Từ vựng có kiểm soát. Thesaurus thường được soạn theo những chuyên ngành có cấu trúc khá đơn giản, thường dùng chủ yếu để chỉ mục thông tin tư liệu, đặc biệt là những tài liệu chuyên ngành. Cá biệt cũng có người dùng để biên mục sách;

Cả hai phương cách trên đều tạo nên loại ngôn ngữ Hậu kết hợp, nghĩa là muốn truy cập được chủ đề theo yêu cầu của mình, người tìm tin phải lập những biểu thức tìm bằng cách kết hợp những từ khóa lại với nhau với sự trợ giúp của những toán tử Boolean (AND, OR, NOT).

3. Ấn định Tiêu đề đề mục để phản ánh nội dung tài liệu. Đây là ngôn ngữ Tiên kết hợp do cán bộ biên mục ấn định theo nghiệp vụ của mình. Tuy nhiên điều cần thiết là phải có một Khung Tiêu đề đề mục chuẩn để dựa vào. Hai khung chuẩn đó là “Sears

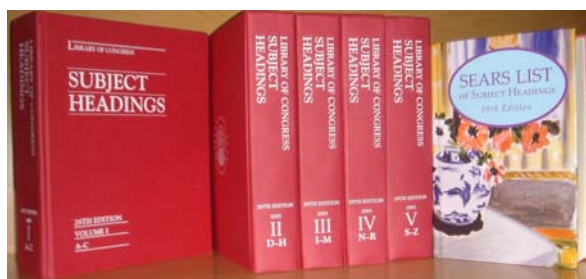
List of Subject Headings” và “*Library Congress of Subject Headings*”.

Đây là hai khung đề mục bằng Tiếng Anh. Mỗi quốc gia đều có một Khung bằng ngôn ngữ của mình dựa vào cấu trúc chuẩn của hai khung trên. Việt Nam chưa có.

Với tôn chỉ “CHUẨN HÓA – HỘI NHẬP” từ khi là Câu lạc bộ Thư viện trường Đại học Khoa học Tự nhiên (1998), cho đến Liên hiệp Thư viện các trường đại học khu vực phía Nam (2001), và nay là Liên chi hội Thư viện đại học phía Nam (2007), thuộc Hội Thư viện Việt Nam, chúng ta luôn cố gắng học tập và quảng bá các chuẩn chung trong nghiệp vụ thư viện, đặc biệt là việc sử dụng tiêu đề đề mục trong mô tả nội dung tài liệu. Khởi đầu là một đóng góp nhỏ của Câu lạc bộ thư viện qua việc lưu hành nội bộ cuốn “*Chọn tiêu đề đề mục cho thư viện*”, thời gian sau đó, các khóa tập huấn và hội thảo về “Định chủ đề” đã được tổ chức cho các cán bộ biên mục trong và ngoài Liên hiệp, tạo các bước chuyển biến và dần đi đến chuẩn hóa công tác biên mục đề mục trong các thư viện đại học phía Nam. Qua quá trình tập

huấn, cán bộ giảng dạy và học viên đều nhận ra sự cần thiết có một khung tiêu đề đề mục bằng tiếng Việt để việc sử dụng và quảng bá tiêu đề đề mục một cách hiệu quả hơn, đặc biệt là tránh được sự nhập nhằng trong sử dụng cũng như thiết lập.

Trước yêu cầu bức thiết này, Liên chi hội thư viện đại học phía Nam (VILASAL) đã đề ra nhiệm vụ trọng tâm của năm 2008 là “*Biên soạn và phát hành Khung tiêu đề đề mục bằng tiếng Việt*”.

Hai Khung tiêu đề đề mục chuẩn

Qua kinh nghiệm của ngành thư viện các nước, có hai cách để biên soạn khung đề mục:

1. Thư viện tự biên soạn khung đề mục dựa trên vốn tài liệu của mình – vd.: Tiêu đề đề mục của Thư viện Quốc hội Hoa Kỳ (Library of Congress Subject Headings – LCSH).
2. Một tổ hợp thư viện cùng hợp tác biên soạn – vd.: Tiêu đề đề mục của Sears (Sears List of Subject Headings). Ban đầu là 9 thư viện.

Sau khi khảo sát tình hình thực tế, chúng tôi nhận thấy Liên chi hội Thư viện đại học phía Nam hoàn toàn có thể xây dựng được một khung tiêu đề đề mục tiếng Việt bằng sự hợp tác của các thư viện thành viên giống như trường hợp của Sears, trên cơ sở này chúng tôi xin góp một số ý kiến về kế hoạch biên soạn cụ thể như sau:

Bước 1: Công tác chuẩn bị (Tháng 1-5 năm 2008)

1. Tổ chức các khóa tập huấn “*Định tiêu đề đề mục*” cho cán bộ biên mục đề mục của các thư viện thành viên, nhằm thống nhất chuẩn chung trong việc thiết lập từng tiêu đề đề mục cho tài liệu.
2. Hội thảo để thống nhất quyết tâm xây dựng Khung tiêu đề đề mục tiếng Việt” và thành lập Ban biên soạn.

Bước 2: Tiến hành biên soạn (tháng 5-10 năm 2008)

1. Xây dựng đề cương chi tiết (tháng 5/2008).
2. Thu thập danh sách tiêu đề đề mục từ các thư viện thành viên (tháng 5-7/2008).
3. Biên tập (tháng 8/2008).
4. Hội thảo góp ý (cuối tháng 9/2008).
5. Hiệu đính trước khi xuất bản (tháng 10/2008).
6. Xuất bản và phát hành (tháng 01/2009).

Một số vấn đề cần lưu ý trong khi thực hiện kế hoạch:

- Ban biên soạn phải bao gồm những người có năng lực, kinh nghiệm trong việc thiết lập tiêu đề đề mục đúng chuẩn, tinh thần làm việc nghiêm túc và có đủ thời gian để đầu tư cho công việc;
- Thu thập danh sách tiêu đề đề mục từ các thư viện thành viên phải được định hướng và có chọn lọc thật chu đáo;
- Ban biên soạn và các thư viện thành viên phải đảm bảo đúng tiến độ.

Về mặt kinh phí của cho việc biên soạn và phát hành Khung tiêu đề đề mục tiếng

Việt, Liên chi hội có thể xem xét để lựa chọn một trong các phương án sau:

- Tìm kiếm nguồn tài trợ từ các tổ chức hay cơ quan nào đó cho toàn bộ quá trình biên soạn, in ấn và phát hành miễn phí trên toàn quốc;

hoặc

- Trường đại học Sài Gòn sẽ bảo trợ toàn bộ kinh phí biên soạn (chi phí cho các thư viện có đóng góp, ban biên soạn, hiệu đính, in ấn) như một giáo trình giảng dạy của Khoa Thư viện – Thông tin trường Đại học Sài Gòn, xuất bản và phát hành bởi nhà xuất bản Giáo dục;

hoặc

- Liên chi hội đầu tư kinh phí biên soạn, xuất bản và phát hành thông qua việc đối tác với một nhà xuất bản hay một nhà phát hành sách, miễn phí đối với các thư viện thành viên; cũng có thể xuất bản dưới hình thức lưu hành nội bộ để giảm giá thành đến mức tối thiểu.

Trong quá trình biên soạn, ban biên soạn sẽ cùng với ban chấp hành Liên chi hội xem xét và cân nhắc phương án nào mang đến hiệu quả nhất (về mặt thời gian cũng như kinh tế), để mục tiêu hoạt động của Liên chi hội trong năm 2008 đạt được kết quả thiết thực.

Trên đây là một số ý kiến cho công tác biên soạn và phát hành Khung tiêu đề đề mục. Chúng tôi mong muốn hội thảo thành công với một ban biên soạn được thành lập nhằm nhanh chóng có một Khung tiêu đề đề mục tiếng Việt, góp phần thúc đẩy sự phát triển nghiệp vụ biên mục của ngành thư viện nước ta.

Tháng 4/2008

